

37.13

UNDERVISNINGSVEJLEDNING
FOR FOLKESKOLEN

3

*Undervisnings
midler
1976*

UNDERVISNINGSMINISTERIET

UNDERVISNINGSVEJLEDNING
FOR FOLKESKOLEN

3

Undervisningsmidler

UNDERVISNINGSMINISTERIET 1976

Un 0807-251
ISBN 87-503-1827-6

Forord

Idet der henvises til undervisningsministeriets cirkulæreskrivelse af 18. december 1975 om udsendelse af vejledende forslag til læseplaner samt undervisningsvejledninger for folkeskolen, udsendes hermed vejledning om undervisningsmidler.

Hæftet bygger på lov om folkeskolen af 26. juni 1975 samt på det materiale,

der er udarbejdet af det nu ophævede Folkeskolens Læseplansudvalg. Det indeholder vejledning om generelle spørgsmål vedrørende folkeskolens undervisningsmidler, medens der for de enkelte fags undervisningsmidler henvises til undervisningsvejledningerne for de pågældende fag.

*Undervisningsministeriet, direktoratet for folkeskolen,
folkeoplysning, seminarier m. v., den 2. januar 1976.*

Asger Baunsbak-Jensen

/ Per Iversen

Indhold

1. Bestemmelser omkring undervisningsmidler	7
2. Undervisningsmiddelbegrebet	8
3. Skolenævnets godkendelse	11
4. Lærerrådets indstilling	13
4.1. Baggrund for overvejelserne	13
4.2. Arbejdets tilrettelæggelse	16
4.3. Vurderingen	17
4.3.1. Undervisningsmaterialer	17
4.3.2. Særligt om skolebiblioteket	18
4.3.3. Apparatur	20
5. Skolens behov for et samlet register	22

Bestemmelser omkring undervisningsmidler

1

Efter de gældende bestemmelser stilles de nødvendige undervisningsmidler gratis til rådighed for eleverne. Spørgsmålet om, hvilke undervisningsmidler der må anvendes på en skole, afgøres af skolenævnet efter indstilling fra lærerrådet. For Københavns kommune skal det ske inden for rammerne af, hvad skoledirektionen har godkendt efter indstilling fra fælleslærerrådet. Skolenævnet kan fremsætte forslag til den del af kommunens budget, der vedrører den enkelte skole, herunder den del af budgettet, der vedrører undervisningsmidlerne. Til forslaget skal indhentes en erklæring fra lærerrådet.

Skolenævnet kan kræve at administrere dele af det budget, der vedrører den enkelte skole. Kommunalbestyrelsen fastsætter i givet fald retningslinier her-

for. Skolenævnet afgiver selv indstilling om størrelsen af de bevillinger, der omfattes af ordningen.

Skolelovens § 17, stk. 2 og 3, om skolebiblioteker træder først i kraft efter undervisningsministerens nærmere bestemmelse. Indtil det sker, findes reglerne om skolebibliotekerne stadig i bibliotekslovens kap. 4. Ifølge disse skal der i hver kommune nedsættes et skolebiblioteksudvalg og et bogudvalg. Skolebiblioteksudvalget er rådgivende for skole- og biblioteksmyndighederne i spørgsmål vedrørende kommunens skolebiblioteker, herunder om budgetter for kommunens skolebiblioteker og om skole- og undervisningsplanernes bestemmelser om skolebiblioteker. Bogudvalget træffer afgørelse om, hvilke materialer der skal indkøbes til kommunens skolebiblioteker.

Det vil være i god overensstemmelse med praksis at definere undervisningsmidler som de i undervisningen anvendte hjælpemidler, der ikke kan henregnes til inventar eller faste anlæg. Til denne sondring svarer tillige forskelle i de kompetencemæssige forhold. Mens skolenævnet har den endelige godkendelseskompetence på undervisningsmiddelområdet, er dets indflydelse begrænset, når det drejer sig om inventar og faste anlæg.

Herudover udgør undervisningsmidlerne imidlertid ikke noget veldefineret område. Det er tværtimod overordentlig uensartet og vanskeligt at afgrænse.

En fuldstændig opregning af varer og genstande, som kunne tænkes at indgå i en eller anden undervisningssituation, ville omfatte en så væsentlig del af de varer og genstande, som vi er omgivet af i tilværelsen uden for skolen, at den ville blive værdiløs som beskrivelse. Den måtte medtage en lang række ting, som nok finder anvendelse, men hvortil der ikke i sig selv er knyttet pædagogisk interesse af nogen betydning for skolen.

Omstående oversigt over undervisningsmidler skal ses som et forsøg på –

alligevel – at give en slags signalement af indholdet og omfanget af det undervisningsmiddelområde, som i praksis kan forventes at få betydning for lærerråds og skolenævns arbejde.

De ovenfor nævnte vanskeligheder bevirker imidlertid, at denne oversigt uundgåeligt vil være behæftet med en vis vilkårlighed m. h. t., hvad der er medtaget. Hovedprincippet har her været, at en varekategori er medtaget, hvis det har kunnet skønnes, at den pågældende vares udformning i et vist omfang skyldes hensyn til undervisningsformål (f. eks. præparater), eller at dens egenskaber påkalder sig særlig interesse i pædagogiske sammenhænge, uanset at udformningen er uden forbindelse med skolens behov (f. eks. båndoptagere). Derimod er ikke medtaget artikler, hvor anskaffelsen alene eller helt overvejende beror på en fagligt-teknisk vurdering af egenskaber, der ikke i sig selv rummer pædagogiske problemer. Dette gælder typisk undervisningsmidler inden for fag som sløjd, hjemkundskab, musik og idræt, f. eks. værktøj, træ, metaller, husgeråd, madvarer, rengøringsartikler og idrætsredskaber. At disse kategorier ikke

Skematisk oversigt over undervisningsmidler

Apparatur		Materialer			
Fremstilling	Fremtøring	Forbrug	Boglige	av- Vårgte, herunder bibliotekseguede	
Lydbåndoptager med bånd Videooptager med bånd Edb-udstyr				<i>Andre hjælpe- og anskuelsermidler</i>	
Antiskop Duplikator, sprit - sværte - offset Filmkamera Fotokamera Kopiapp., foto - termo - el. stat. Mikrofon Regnemaskine Skrivemaskine Stencilbrænder Videokamera Mørkekammerudstyr	Diaskop Episkop Filmprojektor 8 mm - 16 mm Forstærker Højttaler Indlæringslab. Mikroprojektor Mikroskop Monitor Overheadprojektor Pladespiller Radio Sløjffilmprojektor Tv-motager	Papirvarer Skriveredsk. Farver Maling Lim Ler Kemikalier m. m.	Bøger Tidsskrifter Aviser	Dias Billedbånd Film 8 mm Film 16 mm Lydbånd, indsp. Sløjffilm Transparenter Videobånd, indsp.	Flonellografmateriale Globus Kort Plancher Præparater Regnestok m. m. herunder diverse anskuelsermidler til de enkelte fag

Bemærkninger: Skemaet må alene ses som et forsøg på ved en systematisk opstilling at få tilvejebragt en vis overskuelighed på området. Det kan - jf. omstående - ikke anses for udtømmende. Dette gælder i ganske særlig grad for rubrikkerne »Forbrug« og »Andre hjælpe- og anskuelsermidler«.

er medtaget her, ændrer naturligvis intet i det forhold, at også disse er undergivet lærerråds og skolenævnets kompetence.

Der skal særligt gøres opmærksom på, at tavler af enhver art (skrive-, opslags-, magnet-, burre-) samt projektionsskærme er holdt uden for oversigten, idet disse artikler normalt må betragtes

som inventar eller dele af faste anlæg. De pædagogiske overvejelser omkring disse ting vil derfor normalt foregå i forbindelse med rådernes behandling af byggesager, således at man i denne forbindelse kan varetage koordinationen med anskaffelser af de dertil svarende apparaturer eller materialer.

Man vil formentlig på den enkelte skole være nødt til at overveje de praktiske konsekvenser af bestemmelsen om, at skolenævnet efter indstilling fra lærerrådet godkender, hvilke undervisningsmidler skolen må anvende. Der er ingen begrænsninger i bestemmelsen, og den må derfor i princippet omfatte undervisningsmidler af enhver art og gælde, uanset om man får rådighed over dem ved køb, lån, leje eller egen fremstilling. Det er dog uden videre en selvfølge, at kompetencen skal udøves i overensstemmelse med de i øvrigt til enhver tid gældende bestemmelser om formålet med og indholdet af folkeskolens virksomhed

Disse overvejelser omkring lærerråds og skolenævnets arbejde med anskaffelserne må resultere i retningslinier, der fastlægger, i hvilken grad arbejdet skal baseres på arbejdsdeling og ansvarsdelegering.

Blandt mange mulige løsninger på dette spørgsmål skal her nævnes fire eksempler, der kan illustrere forskellige grader af skolenævnets ønsker om en direkte behandling af de enkelte elementer i lærerrådets indstilling:

1. Skolenævnet kan ønske at basere godkendelsen på sin *egen vurdering* af hvert enkelt undervisningsmiddel, der foreslås anskaffet.

En sådan fremgangsmåde er mulig, men den indebærer en så stor arbejdsbyrde for skolenævnets medlemmer, at den må anses for at være uoverkommelig.

Den kan også karakteriseres som unødvendig, idet en meget stor del af skolens undervisningsmidler er af en sådan karakter, at der ikke kan siges at være specielle problemer forbundet med deres anskaffelse.

Dette gælder især anskaffelsen af forbrugsmaterialer samt af en række hjælpemidler af udpræget fagspecifik karakter.

2. Skolenævnet kan for visse materialekategorier begrænse sin deltagelse i materialevalget til angivelse af *principielle rammer* (herunder f. eks. økonomiske), inden for hvilke lærerrådet kan anskaffe. For andre materialekategorier kan skolenævnet kræve hvert enkelt materiale forelagt. Det kan f. eks. gælde de undervisningsmidler, der indeholder mo-

ralske, religiøse, etiske, politiske eller lignende momenter af mere kontroversiel art.

Skolenævnet kan således kræve at få forelagt alle undervisningsmidler, der foreslås anskaffet til *bestemte fag* eller til *emner* inden for bestemte fag.

3. Skolenævnet kan fastsætte *principielle kriterier* for indholdet af de undervisningsmidler, som skolen må anskaffe.

På denne måde indskrænkes skolenævnets direkte berøring med skolens undervisningsmidler til en behandling af, hvad man kunne kalde grænsetilfælde, altså undervisningsmidler, der af lærerrådet anses for værdifulde og ønskelige, men som man ikke klart kan tage stilling for eller imod på baggrund af de generelle retningslinier, som skolenævnet har afstukket.

4. Endelig kan tænkes en ordning, hvorved skolenævnet får forelagt lærerrådets indstilling til *gennemsyn*, således at nævnet eventuelt herefter kan kræve bestemte undervisningsmidler til nærmere behandling eller ønske anskaffelsesforslaget diskuteret med lærerrådet inden indstillingen godkendes.

Det vil her være af betydning for skolenævnets muligheder for at vurdere

anskaffelsesforslagene, at der er fyldige oplysninger om materialernes indhold og anvendelsesmuligheder.

Uanset hvilken ordning man etablerer lokalt, må ansvaret for at respektere skolenævnets kompetence til syvende og sidst påhvile den enkelte lærer. Således som skolen fungerer, vil det ikke være muligt at etablere en kontrolordning, der sikrer effektivt indseende med, at der kun anvendes forhåndsgodkendte undervisningsmidler, og en sådan ordning vil formentlig heller ikke fra nogen side blive betragtet som ønskværdig. Mulighederne for, at såvel lærere som elever i skolearbejdet inddrager materialer, der ikke stammer fra skolens egen samling, er overordentlig store, og et meget rigoristisk krav om godkendelse i hvert enkelt tilfælde vil i hvert fald ikke kunne undgå at få følger m. h. t. mulighederne for at udnytte så værdifulde pædagogiske incitamenters som aktualitet og spontaneitet. I denne forbindelse skal særligt gøres opmærksom på konsekvenserne i forhold til de pædagogiske værdier, som kan ligge i, at en lærer selv ønsker at fremstille et undervisningsmateriale, således at det bedst muligt modsvares behovet i den givne pædagogiske situation.

4.1. Baggrund for overvejelserne

Overvejelserne omkring skolens forsyning med undervisningsmidler kan vedrøre følgende funktioner:

1. Anskaffelse af nye undervisningsmidler.
2. Supplerings af tidligere anskaffelser.
3. Evt. kassation.
4. Evt. stillingtagen til undervisningsmidler, som skolen kan leje eller låne.
5. Evt. indstilling om anskaffelser til kommunale eller amtskommunale centraler for undervisningsmidler.

Alle disse funktioner kan være af betydning for det samlede valg af undervisningsmidler. Dette valg vil altid være begrænset af den afstukne budget-ramme, og lærerrådets opgave må i denne forbindelse være ud fra en kritisk vurdering at overveje blandt de foreliggende muligheder, hvilke undervisningsmidler der vil være bedst egnede på den pågældende skole i arbejdet med at realisere intentionerne i folkeskoleloven.

Denne opgave er ret omfattende, hvad man kan få en forestilling om ved at se

på, hvor mange nyheder der tilbydes i løbet af et år. I året 1972, der ikke synes at være præget af særlige forhold, fremkom der af tilbud, som måtte anses for relevante at overveje, ca. 1300 nye bogtitler og hundreder af nye udgaver, hvortil kommer flere hundrede nyheder på av-området. Når dertil lægges, at valgovervejelserne normalt må omfatte nyhedstilbud fra en flerårig periode, må det nok erkendes, at det kun for en yderst begrænset del af det samlede udbud vil være muligt at basere et valg på afprøvning, og at det også vil være uoverkommeligt blot at kræve alle muligheder vurderet ved selvsyn på skolen.

I den forbindelse henledes opmærksomheden på de muligheder, der tilbydes ved amtscentralerne for undervisningsmidler. For de materials vedkommende, som allerede er indgået centralernes samlinger, foreligger muligheden for udlån til såvel afprøvning som genemsyn. For bogområdet gælder det, at skolebogsforlagernes produktion foreligger til gennemsyn på centralerne praktisk taget på udgivelsestidspunktet. Også for av-områdets vedkommende vil der kunne hentes støtte her.

En vis del af valgovervejelserne – det gælder ikke mindst de materialer, der indgår i skolebiblioteket – vil det imidlertid være nødvendigt at foretage ud fra foreliggende informationsmateriale. Her kan dels være tale om producenternes eller forhandlernes egen information i form af brochurer, kataloger, annoncer m. v., dels om uafhængige, centralt udarbejdede informationsmaterialer.

Af sådanne foreligger der en del. »Dansk Bogfortegnelse« bringer de bibliografiske oplysninger om alle bogudgivelser. De lærebogsprægede udgivelser dokumenteres i »Skolebogslisten«, der udkommer ca. hver måned. Denne liste udgør tilvækstgrundlaget for den årlige fælleskatalog »Danske skole- og lærebøger«. Fra Bibliotekscentralen udsendes ugentligt en fortegnelse over de boglige materialer, der anses for relevante i skolebibliotekerne, ledsaget af lektørudtalelser (korte udtalelser, omfattende en beskrivelse og en vurdering af egnetheden). Med noget større tidsinterval udsender Bibliotekscentralen en »Av-fortegnelse« og en »Av-beskrivelse«, der medtager de av-materialer, der skønnes at kunne have interesse for folke- og skolebibliotekerne.

Dertil kommer det forventede informationsmateriale fra landscentralen for undervisningsmidler. Vedrørende denne virksomhed foreligger der på indeværende tidspunkt ikke andre oplysninger end dem, der er givet i bemærkningerne til de oprindelige lovforslag. Det hedder heri bl. a.:

»Med hensyn til landscentralens oplysningsvirksomhed vedrørende *undervisningsmaterialer* vil grundfunktionen være udsendelsen af den oven for beskrevne registrering og katalogisering.

Herudover vil det være landscentralens forpligtelse i videst muligt omfang at søge at imødekomme behovet for en forbrugervejledning. Til dette formål skal den søge at tilvejebringe så fyldestgørende oplysninger som muligt om det enkelte materiale. Herved vil det lokale arbejde i forbindelse med materialevalg kunne lettes og forbedres, uden at der sker indgreb i de materialevælgende instansers kompetence.

Denne noget upræcise formulering af landscentralens forbrugervejledende opgave har sin baggrund i de vanskeligheder, der anses at være forbundet med dens løsning, og den mangel på erfaring, der i det store og hele er kendetegnende for et sådant arbejde. Der er først og fremmest tale om vanskeligheder ved at opstille kriterier, der kan afgive grundlag for en vurdering. Disse vanskeligheder kan anskueliggøres ved en opdeling af oplysningerne om et givet materiale i følgende kategorier (som eksempel er valgt bogligt materiale, men for av-materialer vil der kunne foretages tilsvarende opstillinger):

1. *Tekniske kvaliteter* (format, indbinding, grafisk standard og lignende).

2. *Pædagogiske kvaliteter* (overensstemmelse med gældende bestemmelser og vejledende undervisningsplaner, systematik, elevkategori, sværhedsgrad, motivation, arbejdsformer og lignende).

3. *Faglige kvaliteter*, (fagligt niveau, korrekthed, relevans, aktualitet og lignende).

4. *Ideologiske kvaliteter* (holdning, alsidighed, balance og lignende).

De fire kategorier er søgt opstillet efter den grad af vanskeligheder, der må

anses for at være forbundet med at tilvejebringe vurderingskriterier, og opstillingen skal illustrere, at vanskelighederne anses for at være stigende fra 1 til 4. Baggrunden herfor må ses dels i, at omfanget af foreliggende erfaringsmateriale er svindende fra kategori 1 til 4, dels i en vurdering af mulighederne for at finde holdbare udgangspunkter i arbejdet med opstillingen af kriterier på de områder, hvor der endnu ikke foreligger erfaringsmateriale.

Da der ikke er foreslået tillagt landscentralen kompetence med hensyn til autorisation af undervisningsmidler, må virkningen af dens forbrugervejledende virksomhed anses for at blive helt afhængig af kvaliteten af de oplysninger, den kan tilvejebringe. Samtidig med at landscentralen får til opgave at give så fyldestgørende oplysninger som muligt, må det derfor tillige være dens forpligtelse, at den ikke går videre i denne virksomhed, end at de oplysninger, den til enhver tid giver fra sig, er tilvejebragt på et grundlag, der er så holdbart, at den kritik, der må forudses, ikke formår at nedsætte respekten for centralens arbejde og dermed dens indflydelse.

Det er i denne forbindelse formentlig navnlig kvaliteter inden for de faglige og ideologiske kategorier, der vil vise sig kontroversielle, altså spørgsmålene om, hvorvidt de i et materiale givne oplysninger er relevante og korrekte, og hvorvidt man har tilstræbt, at fremstillingen er neutral. Disse spørgsmål må anses for at være blandt de vanskeligste af de opgaver, som landscentralen skal søge at løse. Dette indebærer dog ikke, at man ikke på kort sigt vil kunne nå visse resultater på dette område, idet det allerede vil være til betydelig hjælp i arbej-

det med at vurdere materialerne, om man vil kunne få producenterne til at redegøre for de overvejelser, der ligger bag ved produktionen af det enkelte materiale, specielt med henblik på, hvilken elevkategori materialet sigter på, samt hvilke mål materialet skal bidrage til at opnå. Det vil næppe volde særlig store vanskeligheder at få et sådant krav, som adskillige producenter allerede nu selv lever op til, gjort generelt og systematiseret på en hensigtsmæssig måde, således at valgproblemet vil være indkredset til først en konstatering af, om et materiale i sit tilbud modsvarer et lokalt undervisningsbehov, i bekræftende fald dernæst en vurdering af, om materialet lever op til de forudsætninger, som producenten selv har opstillet.

For folkeskolens vedkommende vil en vurdering af undervisningsmaterialernes kvaliteter såvel i pædagogisk som i faglig og ideologisk henseende kunne tage sit udgangspunkt i skolelovforslagets formålsparagraf med tilhørende bemærkninger. Dog må der her tages det forbehold, at disse bestemmelser tager sigte på folkeskolens undervisning som helhed og ikke uden videre kan anvendes isoleret på de elementer, herunder undervisningsmidlerne, der indgår i denne helhed. Det ville f. eks. være betænkeligt, om et materiale med udpræget intolerant indhold blev karakteriseret som uegnet til at opfylde folkeskolens formål, idet det i en undervisningssammenhæng meget vel kunne tænkes netop at bidrage til at opfylde formålet ved at illustrere intolerancen. Ligeledes må det anses for uheldigt, om materialer med ensidigt indhold på forhånd måtte underkendes. Dels vil anvendelsen af sådanne materialer tilsammen kunne bidrage til at afba-

lancere undervisningen, dels vil de kunne danne hensigtsmæssige udgangspunkter i arbejdet med at få eleverne til selvstændigt at vurdere og tage stilling til stoffet, og dermed direkte bidrage til opfyldelse af væsentlige sider af folkeskolens formål.«

4.2. Arbejdets tilrettelæggelse

Selvom man i arbejdet med valg af undervisningsmidler til en skole udnytter foreliggende informationsmateriale, må opgaven at orientere sig i det samlede tilbud stadig anses for at være af betydeligt omfang. Der er derfor baggrund for på den enkelte skole at overveje, hvorledes man kan tilrettelægge arbejdet med henblik på den mest rationelle anvendelse af såvel tid som lokal ekspertise.

I de fleste skoler (og især i de større skoler) vil det være praktisk at fordele materialevalgsarbejdet på mindre udvalg under lærerrådet. Det kan f. eks. være fagudvalg (dansk, regning, geografi etc.), faggruppeudvalg (orientingsfag, p-fag etc.) klassetrinudvalg (begynderundervisning, 3.-5. kl. etc.) eller en blanding heraf. Disse udvalg behøver ikke at være faste udvalg, men kan etableres og opløses efter skiftende behov.

Materialevalget vil kunne foregå såvel løbende som samlet til f. eks. et årligt materialevalg. I praksis vil det formentlig være mest hensigtsmæssigt med en kombination af disse muligheder. Man kan således give et eller flere materialeudvalg til opgave at følge det løbende udbud dels med henblik på løbende anskaffelser inden for emneområder med akutte behov, dels som led i arbejdet med at forberede indstillinger til årlige

eller halvårslige lærerrådsmøder om større samlede anskaffelser.

Under en sådan ordning kunne det være hensigtsmæssigt at foretage valget af nye materialer i to tempi. Under det løbende materialevalg kunne man fortrinsvis anskaffe enkelte eller ganske få eksemplarer.

Disse ville da give grundlag for en nøjere afprøvning i konkrete undervisningssituationer. Erfaringerne herfra ville da give grundlag for stillingtagen til evt. supplerende indkøb i forbindelse med de større samlede materialeanskaffelser.

Det vil formentlig være praktisk, om man på en skole finder frem til, hvorledes der skal holdes styr på de mange informationsmaterialer, gennemsynseksemplarer m. v., der vedrører materialevalget. Også her gælder det, at lærerrådet selv afgør, hvorledes dette arbejde skal organiseres. Det skal blot nævnes, at opgaven falder naturligt inden for rammerne af skolebibliotekets opgaver i øvrigt, og at skolebibliotekaren, der i forvejen må betragtes som skolens kontaktpunkt til amtscentralen, i kraft af sin uddannelse og virksomhed i almindelighed må antages at have særlige forudsætninger, der i det hele kan udnyttes i materialevalgsarbejdet.

I den forbindelse skal tillige gøres opmærksom på de koordinationsproblemer, der knytter sig til den enkelte skoles anskaffelse af undervisningsmidler. En skoles samling af undervisningsmidler vil aldrig – og bør for øvrigt heller ikke – nå et omfang, så skolen kan dække ethvert behov inden for sin virksomhed. Den vil altid have behov for at supplere sine egne beholdninger fra andre samlinger, i første række amtscen-

tralen og det lokale folkebibliotek og evt. tillige fra andre skoler.

I hensynet til, hvordan man opnår den bedst mulige udnyttelse af de til rådighed stående budgetmidler, vil der være baggrund for at overveje, hvorledes et samarbejde kan etableres på kommunalt plan med henblik på en koordinering af anskaffelserne, dels mellem skolerne indbyrdes, dels i forhold til folkebiblioteket. Her kan også et samarbejde med den lokale kommunale ungdomsskole komme ind i billedet. En af løsningerne på dette koordineringsproblem kan bestå i nedsettelse af et rådgivende materialeudvalg, fælles for kommunens skoler og med deltagelse fra de institutioner, hvis anskaffelser der er behov for en koordinering med. For amtscentralens vedkommende forudsættes det, at den i sin struktur har taget hensyn til koordinationsbehovet med de lokale skolevæsenere.

I forbindelse med varetagelsen af koordinationsopgaverne på det kommunale plan er det naturligt at pege på muligheden af at inddrage den ledende skolebibliotekar (skolebibliotekskonsulent), som i forvejen varetager koordinerende opgaver over for kommunens skolebiblioteker.

4.3. Vurderingen

De overvejelser, herunder pædagogiske, der skal resultere i en kritisk vurdering af undervisningsmidlerne, må tage deres udgangspunkt i en så vidt muligt dækkende beskrivelse af det enkelte hjælpemiddels egenskaber. Sådanne beskrivelser vil være principielt forskellige for henholdsvis materialer og apparatur, allerede af den grund, at apparaturet i modsætning til materialerne ikke rum-

mer et indhold, der skal tages stilling til.

4.3.1. Undervisningsmaterialer

Materialerne vil normalt være langt de mest komplicerede at beskrive. De udgør tillige et område, hvor man næppe kan forudsætte, at et lærerkollegiums medlemmer er i sådan indbyrdes overensstemmelse med hensyn til terminologi og betragtningsmåder, at et samarbejde vil forløbe gnidningsfrit. Det vil derfor nok kunne svare sig, både hvad angår tidsforbruget og arbejdets kvalitet, om lærerrådet søger at nå frem til en fælles systematik ved beskrivelsen af materialerne. En sådan fælles systematik må have til formål at tilvejebringe beskrivelser på et ensartet grundlag, således at forskelle i beskrivelse af beslægtede materialer så vidt muligt alene kan tilskrives forskelle i materialernes egenskaber.

Nedenstående spørgeskema er tænkt som et forslag til et systematisk grundlag for beskrivelsen, der skulle reducere mulighederne for, at væsentlige egenskaber overses, eller at tilfældigheder bliver udslaggivende, når den efterfølgende vurdering foretages.

1. Hvilke forudsætninger hos eleven bygger materialet på?

Viden, kundskab, forståelse e. l.?

Færdigheder?

Holdninger, indstillinger e. l.?

2. Hvilke formål kan materialet bidrage til at opfylde?

Hvilke begreber, sammenhænge, lov-mæssigheder, forløb, fremgangsmåder o. l. kan materialet formidle kendskab til og forståelse for?

Hvilken anvendelse af det lærte lægger materialet op til (herunder opøvelse af færdigheder)?

Hvilke holdninger og synspunkter søger materialet at fremkalde eller forstærke (ideologiske, religiøse, politiske, kritiske, kreative m. fl.)?

3. *Hvordan kan materialet anvendes?* Hvilke undervisningsmetoder, arbejdsmønstre, organisationsformer, elevaktiviteter o. l. egner materialet sig for?

I hvor høj grad er materialet selvinstruerende?

Hvilke principper ligger til grund for materialet (induktivt-deduktivt, formelt-funktionelt, programmering, anskuelighed m. m.)?

4. *Hvordan er materialets tekniske kvaliteter?*

Format, skrift, skriftstørrelse, linieafstand, linielængde, papirkvalitet, tryk-kvalitet, indbinding, emballering, farve-kvalitet, lyd-kvalitet, synkronisering, skarphed, tydelighed m. m.

Dertil kan komme synspunkter, der mere angår helhedspræget, og som kan være afgørende for et materiales større eller mindre appel til eleven. Elementer af, hvad der hænger sammen hermed, vil kunne indgå i beskrivelsen ved den systematiske gennemgang, men der kan herudover være kvaliteter, f. eks. af æstetisk art, som må medtages, hvis beskrivelsen skal blive dækkende.

Skemaet vil naturligvis kunne anvendes ikke blot i anskaffelsessituationen, men når som helst en lærer i det daglige arbejde skal vælge mellem de forhåndenværende materialemuligheder.

Endelig vil skemaet muligvis kunne bruges den modsatte vej og være til hjælp under de overvejelser, der ligger til grund for en lærers fremstilling af egne undervisningsmaterialer. I denne situation vil det yderligere være nødven-

digt at tage stilling til, hvilket medium (grafisk teknik, transparent, dias, lydbånd m. m.) eller hvilken kombination af medier der i hvert enkelt tilfælde må anses for bedst egnet til opgavens løsning.

4.3.2. Særligt om skolebiblioteket

Opmærksomheden henledes på, at skolelovens bestemmelser om skolebiblioteker (§ 17, stk. 2 og 3) først træder i kraft efter undervisningsministerens særlige bestemmelse. Indtil videre gælder således stadig bestemmelserne i kap. 4 i biblioteksloven, senest ændret ved lov nr. 314 af 26. juni 1975.

I skemaet s. 9 er nogle materialekategorier opført som »varige, herunder biblioteksegnete«. Blandt disse vil skolebiblioteksmaterialerne normalt omfatte dels boglige materialer (bøger, tidsskrifter, aviser), dels av-materialer (dias, transparenter, lydbånd m. fl.).

Det er ikke muligt inden for de principielt biblioteksegnete materialer at opstille kriterier for, hvilke der naturligt hører hjemme i skolebiblioteket, og hvilke der f. eks. hører til det egentlige lærebogsområde. For en lang række materialer gælder det, at der vil være behov for dem begge steder.

Skolebiblioteksordningen kan primært opfattes som en administrativ ramme med tilhørende mulighed for rådgivning og vejledning om de materialer, som ikke er bundne til bestemte klassetrin eller bestemte fag og heller ikke til bestemte elever, bestemte lærere eller bestemte undervisningslokaler. Til forskel fra lærebøgerne, der i princippet kun kræver ekspedition ved overgang til nyt skoleår, er de karakteriseret ved året igennem at kræve løbende ekspedition, idet de til

enhver tid skal kunne efterspores og dirigeres i overensstemmelse med de skiftende behov på skolen.

Med hensyn til anskaffelser indtager skolebibliotekets materialer en særstilling, idet det her er det under 1. nævnte bogudvalg, som træffer afgørelse om, hvad der skal anskaffes til den enkelte skole. I dette udvalg sidder også repræsentanter for folkebiblioteket. Denne ordning skyldes bl. a. ønsket om at sikre en koordination mellem anskaffelserne til skolebibliotekerne og folkebibliotekernes børneafdeling. Samtidig med at bogudvalget har afgørelsen om, hvilke materialer der skal anskaffes, gælder imidlertid reglen om, at skolenævnet afgør, hvilke materialer der må anvendes på den enkelte skole.

Det problem, der kan opstå ved anvendelsen af de to regler, bortfalder når ministeren sætter skolelovens § 17 stk.

2 og 3 i kraft, hvilket forudsætter, at bestemmelserne i bibliotekslovens kap. 4 ophæves. Når det sker, vil også anskaffelsen af skolebiblioteksmaterialer være omfattet af skolestyrelseslovens bestemmelser. Indtil videre består der altså en – formentlig blot teoretisk – mulighed for, at bogudvalget kan anskaffe materialer, som et eller flere skolenævn ikke kan godkende til anvendelse i skolens undervisning. En organisering af bogvalgsarbejdet, som inddrager den enkelte skole allerede i forslagsfasen, vil imidlertid kunne forebygge, at en sådan uheldig situation opstår.

Man vil herved formentlig også kunne forberede sig til, at bestemmelserne i § 17, stk. 2 og 3 sættes i kraft, hvorved lærerråd og skolenævn ikke blot skal vurdere, hvilke materialer der skal anskaffes, men også hvilke materialer der skal

underkastes den skolebiblioteksmæssige serviceordning. Bag bestræbelserne for at koordinere anskaffelserne af to grupper af materialer ligger det synspunkt, at behovet for skolebibliotekets samling af varierede og fleksibelt anvendelige materialer har en nøje sammenhæng med de på skolen anvendte undervisningsmetoder og arbejdsmønstre. Afgørelsen af, om et materiale skal anskaffes til skolebiblioteket, til lærebogsområdet eller til begge, må derfor træffes i sammenhæng med lærernes almindelige metodiske overvejelser. Som hovedregel synes tendensen at være den, at jo mere udbredt egentlig klasseundervisning er, jo mindre er behovet for skolebiblioteksmaterialerne.

De bibliotekstekniske retningslinier, der skal muliggøre den biblioteksmæssige service på den mest rationelle måde, fastlægges centralt. Dette vil også være tilfældet, efter at skolelovens bestemmelser om skolebiblioteker er trådt i kraft, idet det herefter er overladt til undervisningsministeren at fastlægge disse retningslinier. Hvorledes man derudover ønsker at administrere skolebiblioteksmaterialerne, er overladt til den enkelte skoles afgørelse. I den forbindelse kan der måske være grund til at gøre opmærksom på, at en evt. opdeling af materialerne i f. eks. klassebiblioteker eller skoleafsnitsbiblioteker som en permanent ordning kan medføre ulemper for muligheden for til enhver tid at efterspore et materiale, altså den funktion, der er kernen i enhver biblioteksmæssig ordning. En sådan ordning kan også medføre en binding af materialerne, der synes at stride mod hensigten med at anskaffe dem til skolebiblioteket. Endelig kan det nævnes, at det behov, som ligger bag ved ønsket om sådanne særbiblioteker, kan

imødekommes inden for rammen af en enhedssamling med en enhedsbetjening. Denne løsning tilsigter netop den mest fleksible decentraliserede anvendelse af materialerne, således at brugerne, uanset om det drejer sig om en lærer, en elev, en elevgruppe, en klasse eller et antal klasser i fællesskab, har mulighed for at disponere over de ønskede materialer, så længe der er brug for at arbejde med dem, og uanset hvor arbejdet finder sted.

4.3.3. Apparatur

For apparaturområdets vedkommende må der generelt henvises til den rådgivning og vejledning, der kan hentes i den lokale amtscentral. Man vil der kunne studere eksempler på de almindeligst forekommende apparaturtyper. Her er tilgængelig adgang til et fyldigt brochuremateriale med oplysninger om de enkelte fabrikater samt mulighed for at benytte sig af pædagogisk konsulentbistand såvel i en anskaffelsessituation som med henblik på den bedst mulige udnyttelse af det apparatur, som skolen allerede råder over.

Også her må landscentralen forventes at yde en indsats, idet det er en af dens opgaver at oplyse om foreliggende apparatur, således at den i videst muligt omfang søger at tilvejebringe et selvstændigt uafhængigt materiale, der belyser de respektive apparaters funktionsduelighed i forhold til de formål, der ud fra undervisnings- og uddannelsesmæssige synspunkter kan opstilles. Den skal endvidere søge at opstille standarder og normer for det undervisningsapparatur, som indkøbes til statsinstitutioner.

I oversigten s. 9 er der opregnet en række apparaturtyper. Disse eksempler angiver blot muligheder og er ikke tænkt som en liste over, hvad der med rimelig-

hed kan forventes anskaffet til selv de største skoler. Flere af eksemplerne har tvært imod overlappende egenskaber i en grad, så de må opfattes som alternativer. I det hele gælder vel den hovedregel, at jo færre typer en skole kan begrænse sig til, jo bedre kan man forvente apparaturet anvendt.

a. fremstillingsapparatur

Der er her tale om de apparaturer, der samlet i reglen betegnes som skolens »pædagogiske værksted«.

Anskaffelser af fremstillingsapparatur må naturligvis overvejes ud fra en vurdering af skolens pædagogiske behov, men det må være lige så naturligt i den samlede vurdering at inddrage det behov, der skriver sig fra skolens administrative funktioner.

Også her må der henvises til, at amtscentralens pædagogiske værksted rummer et tilbud om en overbygningsvirksomhed, som skolens anskaffelser kræver en koordination med. Hovedreglen er her, at amtscentralen tilbyder service på den mere avancerede del af dette apparaturområde.

Der synes at være en ikke ringe sammenhæng mellem arbejdet i det pædagogiske værksted og skolebibliotekets materialebeholdninger, hvilket bl. a. afspejler sig i, at dette fremstillingsapparatur, hvis det er muligt, gerne placeres i umiddelbar nærhed af skolebiblioteket. Den enklere og billigere del af apparaturet, f. eks. spritduplikatorer, kan der på større skoler være behov for at have i flere eksemplarer. I så fald er en decentraliseret anbringelse en overvejelse værd.

Med hensyn til kopiering fra offentliggjorte værker skal der gøres opmærksom

på de ophavsretlige begrænsninger for denne virksomhed. Der henvises herom til undervisningsministeriets tidsskrift »Uddannelse« nr. 8 1972. Der arbejdes for tiden på at få tilvejebragt en aftale mellem ophavsmændenes organisationer og undervisningsministeriet om en begrænset frigørelse af kopieringsretten inden for undervisningsvirksomhed.

b. fremføringsapparat

En skoles fremføringsapparat skal ikke blot modsvare de forskellige materialekategorier i skolens egen samling. Der må også være apparatur, der kan fremføre de materialer, f. eks. film og bånd, som skolen kan låne eller leje fra andre samlinger. Disse samlinger kommer derved til at fastlægge de tekniske normer og standarder, som må overholdes for visse af den enkelte skoles fremføringsapparaturer.

Den centrale distribution af film og bånd skal varetages af landscentralen. Med hensyn til tekniske normer og standarder må der på dette område derfor

henvises til denne, for så vidt en skole ønsker at benytte sig af dette tilbud. Dette gælder også på tv-området.

De enkelte typer fremføringsapparat må naturligvis søges anskaffet i et antal, der svarer til skolens behov. Her må en vurdering af mulighederne for at skaffe brugbare materialer til de enkelte typer være meget afgørende. Flere af de i oversigten s. 9 nævnte eksempler vil formentlig overhovedet ikke komme på tale til anskaffelse til hver skole; for andre var det ønskeligt, om der fandtes et eksemplar i hvert lokale. Specielt for overhead projektoren synes det at gælde, at den først udnyttes i et omfang af betydning, når den står parat til brug i hvert undervisningslokale. I forbindelse med overvejelserne heromkring skal der peges på den sammenhæng, der er mellem anskaffelse af overheadprojektorer med tilhørende transparenter og anskaffelse af vægtavler, vægkort, plancher m. m.

Endelig skal det bemærkes, at hvert undervisningslokale bør være udstyret med søjlehøjtaler med tilslutningsmulighed.

For de materialer, som anskaffes til skolebiblioteket, jf. s. 18 f, vil registreringsproblemet være løst i overensstemmelse med de generelle retningslinier for biblioteksteknikken, og disse materialer må derfor betragtes som principielt problemfri, når det drejer sig om på et givet tidspunkt at kunne finde frem til, hvor de befinder sig.

For skolens øvrige undervisningsmidler vil det, når de først er anskaffet, mere eller mindre være et problem, hvordan man sikrer sig, at alle potentielle brugere til stadighed kan være orienteret om skolens muligheder, og at de uden for stort besvær vil kunne finde frem til det apparatur eller de materialer, der i en given situation er behov for. Problemet synes voksende med skolestørrelsen og opleves stærkest af de nyankomne på en skole.

Ved visse skoler falder det naturligt at anbringe den væsentlige del af disse hjælpemidler centralt, evt. i tilknytning til skolebiblioteket. Herved skulle det være forholdsvis let at holde sig løbende orienteret. Ved andre skoler – f. eks. skoler, hvor man har lagt vægt på indretning af faglige undervisningsarealer –

må hjælpemidlerne være anbragt decentraliseret. Under alle omstændigheder – men særligt i sidstnævnte tilfælde – kan der være grund til for lærerrådet at drøfte en løsning på problemet, f. eks. i form af udarbejdelsen af en til stadighed ajourført undervisningsmiddelfortegnelse.

Hvordan dette bedst gøres, må afgøres ud fra den enkelte skoles særlige forudsætninger. Her kan forskelle mellem skolerne betyde afgørende forskelle, dels med hensyn til behovet for en sådan fortegnelse, dels med hensyn til udformningen. Skolestørrelsen og dermed samlingens størrelse kan f. eks. tænkes at være afgørende for, hvor meget man finder det rimeligt at medtage. Ligeledes vil forskelle i de bygningsmæssige forhold kunne medføre, at nogle skoler vil foretrække en katalog, internt fremstillet i det nødvendige eksemplartal, andre en kartoteks løsning, således at ajourføringen kan ske lettest muligt, andre igen måske en form for plancher, evt. i diagramform på basis af bygningsplanen, anbragt på centrale steder, ligesom en kombination af disse og eventuelle andre løsninger på dette problem også vil være en mulighed.

Undervisningsvejledning for folkeskolen

Hidtil udkommet

1. Dansk
2. Fremmedsprog
3. Undervisningsmidler
4. 1.-2. klassetrin

Under forberedelse

Klasselærerfunktionen
Børnehaveklasser
Idræt
Formning
Musik
Sløjd
Håndarbejde
Hjemkundskab
Historie
Geografi
Biologi

Samtidsorientering
Kristendomskundskab
Regning/matematik
Fysik/kemi
Maskinskrivning
Fotolære
Drama
Filmkundskab
Motorlære
Arbejdskundskab
Elektronik
Barnepleje
Færdselslære
Fremmede religioner og andre livs-
anskuelser
Uddannelses- og erhvervsorientering
Sundhedslære

Med hensyn til *seksualoplysning* henvises til »Vejledning om seksualoplysning i folkeskolen«, Folkeskolens Læseplansudvalg 1971.

Vedrørende spørgsmål om *undervisningslokalers* udformning og indretning henvises til »Projekteringsgrundlag for folkeskoler«, Folkeskolens Byggeudvalg 1973.

Un. 08,07-251

ISBN 87-503-1827-6